'אי אמרת בשלמא נשואין עושה, משום הכי פשיטא ליה דאלימא לה ביאה מכסף' — ואם תאמר, אם ביאה נישואין עושה, יש לפרוך הקל־וחומר, מה לביאה שכן עושה נישואין, תאמר בכסף, וכיצד נלמד כסף מביאה? ויש לפרש שהלימוד אינו כסף מביאה אלא אשה משפחה; ומה שפחה שאין ביאתה מאכילתה כסף מאכילה, אשה שביאה מאכילתה קל וחומר שהכסף יאכילה. ועל כך אין שייך לפרוך 'מה לביאה...' (מהרש"א על תד"ה ומה).

ועיקר עניינו של ה'קל וחומר' ללמד שקנין אשה שיש בו צד אישות, סביר יותר שמאכיל בתרומה מאשר קנין אחר שאין בו צד אישות, כקנין שפחה כנענית, ומה שאמרו 'אין ביאתה מאכילה' הכוונה לומר שאין בה ענין אישותי אלא הקנין הממוני הוא שמאכילה. [ואף על פי שקנין השפחה קנין הגוף משא"כ באשה, מסתבר יותר שאישות תאכיל מאשר קנין ממון, שהרי יבמה אוכלת משום 'כל טהור בביתך', הגם שאינה קנין כספו אלא 'קנין דאחיו']. (פני יהושע עפי"ד התוס').

וכבר כתב הרמב"ן שאין זה 'קל וחומר' ממש, שהרי ביאה בשפחה כנענית אינה שייכת ואף אסורה באיסור גמור, והיאך תקנה, אלא שהוקשו כסף בבת ישראל לכסף שבשפחה כנענית, ונשאו בה קל וחומר לחזק הדבר. [ופרכו ואמרו, גבי שפחה כנענית לא שייר בקנינו והכא שייר בקנינו — כלומר ואין מקישים כסף זה לכסף זה]. וע"ע לעיל ד:

דף יא

'איכא בינייהו קיבל...' — מבואר כאן שמועילה קבלת המומים מראש אף על פי שאינו יודע איזה מום יש לה, אם יש.

ואולם בקנין ממוני אין מועיל תנאי על אונאה אלא אם יאמר שיודע שהחפץ שוה כך וכך ואעפי"כ מתנה שלא תהא עליו אונאה. וכן לענין מומין במקח, כתב הרמב"ם (מכירה טו,ו) שאין מועיל תנאי 'על מנת שאין אתה חוזר עלי במום' אלא אם יפרש לו המום או יאמר שמקבל עליו כל מום הפוחת מדמיו כך וכך. ונראה שזה אמור רק בממון, שיש לומר שמסכים על מום המפחית מעט מדמיו ולא על המפחית הרבה, לכך צריך להתנות בפירוש על מום מסוים או על שווי נקוב. מה שאין כן קידושי אשה, מועילה קבלה ללא ידיעה ופירוט, מפני שאין השיווי גורם. (עפ"י אילת השחר)

'דקדשה בליליא' — ע' לעיל ח. בדין קדושין בלילה.

'כסף צורי' ו'כסף מדינה' — הרמב"ם כותב (טוען ונטען ג; חובל ומזיק ג,י) שמטבע צורי הוא מטבע של כסף נקי, ומטבע של מדינה הוא מטבע שמערבים בו כסף ונחושת ביחס של אחד לשמונה.

ובאור הענין: צור מתוארת כ'רוכלת העמים' (ראה יחזקאל כו). ומטבעה היה עובר לסוחר בכל מדינה ומדינה, מפני שהוא של כסף צרוף וערכו נובע מהמתכת עצמה ולא מחמת הטיבוע שהוטבע בו. וזהו שכתוב: **שקל כסף עובר לסוחר**. לא כן הכסף המקומי שבכל מדינה, ערכו מחמת החותם שטבעה בו המלכות שבאותו מקום, ולפיכך אינו עובר לסוחר בכל מקום. וזהו פשר שמו: 'כסף מ ד י נ ה' — היינו, הכסף השימושי שבאותה מדינה.

ובתחילה עלה בדעתנו לפרש דברי רב אסי שכל 'כסף' האמור בתורה, משמעותו כסף נקי, ו'כסף' סתם שאינו קצוב, הוא המטבע הפחותה ביותר של 'כסף צורי'. והקשו על כך מכמה מקומות בהם

משמע שגם פרוטה היא בכלל 'כסף' של תורה. עד שעלה במסקנא שלא אמר רב אסי אלא בכסף קצוב, אבל 'כסף' סתם משמעותו המטבע הפחות ביותר, הגם שאינו של כסף. (בית ישי סז. וראה לעיל בריש המסכת על שיטות האחרונים בהגדרת מהות ה'כסף' שבתורה).

(ע"ב) 'והרי מעשר דכתיב וצרת הכסף בידך ותנן הפורט סלע ממעות מעשר שני... והרי הקדש... הקדש שוה מנה שחיללו על שוה פרוטה מחולל' — במעשר שני שנאמר בו **וצרת הכסף**, אין מועיל החילול אלא על מטבע. ולכן מקשה, אילו 'כסף' האמור בתורה הוא כסף צורי, לא היה מועיל פדיון מעשר אפילו על פרוטות הרבה בשווי דינר, כי הפרוטה אינה בגדר מטבע כלל. [ובזה מתורצת קושית מהריב"ל המובאת במהרש"א, שלכן לא תרצו שחילל את המעשר על הרבה פרוטות, כדרך שאמרו בית שמאי 'בדינר ובשוה דינר' — כי במעשר צריכים מטבע דוקא].

לא כן הדין בהקדש, שם 'שוה–כסף ככסף', וודאי יועיל פדיון על הרבה פרוטות, גם אם הפרוטה אינה בגדר 'כסף', שהרי לא גרעה מכל דבר אחר השוה כסף שאינו מטבע. ולכן בהקדש הקושיא בנויה רק על מימרא של שמואל שחילל על שוה 'פרוטה' — אחת בלבד. (עפ"י מהרי"ט ופני יהושע; אגרות משה יו"ד ח"א קצ. וצ"ע בדברי הרשב"א).

'אלא אי אמרת דיהב לה פרוטה, מפרוטה מאי מגרעה' — יש לשאול, הלא אסור מן התורה לגזול אפילו פחות מפרוטה (ע' טושו"ע חו"מ שמח ובסמ"ע), ואם כן, אף אם קנאה בפרוטה, כשתחפוץ לצאת באמצע, הלא צריכה ליתן לו חצי פרוטה ויש כאן גרעון כסף?

— מוכח מכאן שאמה עבריה צריכה לקנות עצמה כשיוצאת [כמו שאמרו (טז.) בעבד עברי ש'גופו קנוי' ואין מועלת מחילה בעלמא], ואין הגרעון פרעון חוב בעלמא, אלא הוא מהוה קנין. ובפחות משוה פרוטה אין קונים, ולכן בהכרח אי אפשר שתיקנה לאמה בפרוטה אחת. (בית הלוי ח"א כג. [וע"ש שהביא שיטות הראשונים להלן יט אם אמה עבריה גופה קנוי כבעבד עברי]. וכן הוכיח מכמה מקומות בספר מנחת שלמה ח"א סי' עד ד"ה גם צ"ע).

*

'ראיתי למורי האריז"ל שלא היה חושש בעצמו להתכבד במלבושים נאים יותר מדאי, גם במאכלו היה אוכל דבר מועט מאד. אבל במלבושי אשתו היה זהיר מאד לכבדה ולהלבישה, והיה מפיק כל רצונה אף אם לא היתה ידו משגת כל כך'. (רבי חיים ויטאל — שער המצוות, עקב. וע' חולין פד:)

*

'הנה קודם הפגם, היתה הלידה בלי זוהמא כלל. והנה בגמרא (יומא סט:) בהסתלקות יצרא דעריות, לא היתה אפילו ביצת תרנגולת? —

כל זה נתהוה אחרי הפגם, כי אז היתה בהכרח לכח המתאוה, אחרי שנגזרה הגזירה דוהוא **ימשל בך**, אז בלתי כח המתאוה לא היו משתוים לזווגא חדא, כי לא יתאחדו, אחרי שהוא

למעלה ממנה — אמנם קודם הגזרה **זכר ונקבה בראם** בשורשם בשוה, והיה הזיווג ביניהם בלתי כח המתאוה כלל. ובמדרש רבה: 'אנדרוגינוס בראו' — כי עצמיות הזכר היה מעורב בהנקבות ולא יתפרדו'. (אמרות טהורות לרש"ש מאמשינוב זצ"ל)

עוד על תפקידו ומטרתו של יצרא דעריות — ע' זהר ח"א קלח. במדרש הנעלם; עלי שור ח"ב עמ' שלב.

דף יב

'וכי תימא הני מילי בדורו של משה' — יש לשאול, למה משמיענו התנא שיעור פרוטה של משה, והלא מאי דהוה הוה ואין לנו לילך אלא אחר פרוטה היוצאת באותו הזמן ובאותו מקום? — נפקא מינה במקום שאין יוצאות שם פרוטות, שצריך שיעור פרוטה של משה. או כגון שהקפידה שלא תתקדש אלא בפרוטה דמשה. (ריטב"א)

'חיישינן שמא שוה פרוטה במדי... הא בקדושי ספק... אישתאר מההיא משפחה בסורא ופרשו רבנן מינה, ולאו משום (דסבירא להו) דשמואל, אלא משום...' — יש מפרשים טעמו של שמואל — גזרה דרבנן משום הרואים, שמא אדם הבא ממדי יחשוב שנתן לה שוה פרוטה ויבוא להקל בכך אף במדי. ולפי טעם זה, גם אם אין חשש שיוליכו לאותו מקום מרוחק — גזרו. (ר"י, רא"ש, ועוד. וכן דייק מהרי"ק (פד) מלשון רש"י. וע' קובץ שעורים — כתובות אות רנה).

אך מדברי הרמב"ם (אישות ד,יט. וכ"כ בתור"י הזקן. וכן נקט הרשב"א לעיקר. וע"ע בית שמואל לא סק"ו בדעת התוס' להלן נג) משמע שיש כאן ספק מעיקר ההלכה, שכתב הטעם כיון שהוא דבר המתקיים ואפשר להביאו לאותו מקום שיהא שוה בו פרוטה, לכן יש לחוש בו שנחשב 'ממון' וחלים הקדושין. והר"ן הוסיף טעם, שהרי זה כאילו פירשה ואמרה 'לדידי שויא לי', הואיל והחפץ שוה לה כי יכולה להוליכו למקום אחר. (והר"ן לעיל (ח.) מסתפק האם מועילה אמירת 'לדידי שוי לי' בפחות משוה פרוטה, להחשיבו כשוה פרוטה. וכאן ששוה פרוטה במקום אחר, ודאי דמועיל. וע' בקהלות יעקב (ב) בבאור הענין).

[ונחלקו הראשונים בדעת הרמב"ם, באופן שידוע ששוה פרוטה במקום אחר, האם מקודשת מודאי או מספק. ואולם לפי הפירוש הראשון דלעיל, אפילו ידוע ששוה פרוטה במקום אחר — אינה מקודשת אלא מגזרה דרבנן. ע' בראשונים כאן; טור אה"ע לא; מ"מ ולח"מ הל' אישות שם].

ויש שדייקו מדברי הגמרא, מכך שפרשו החכמים מאותה משפחה 'לא משום שסוברים כשמואל' — משמע שלדעת שמואל יש לחוש לספק ממזרות בבני המשפחה, הרי שטעמו מעיקר הדין ולא מגזרה דרבנן. ויש שדחו שהכוונה להפך, 'לא משום דשמואל' כי אכן לטעמו של שמואל אין לחוש בדיעבד לממזרות, שאינו אלא גזרה לכתחילה. (וכנראה זהו באור הגהת הגר"א) — ע' חלקת מחוקק ובית שמואל אה"ע לא, ובהגהות מלא הרועים כאן, ועוד.

— דברי שמואל אמורים רק כשקדש באוכלין או בחפצים, אבל אם קדש במטבע הפחותה מכשיעור, אין לחוש שמא שוה פרוטה במקום אחר. (הרמ"ה. ע' לח"מ אישות ד,יט; קרבן נתנאל אות ס; פורת יוסף. וכן יש לדייק מדברי רש"י לעיל בד"ה שיער ר' סימאי).

ויש לשאול, מדוע אין לחוש שמא מתכת הפרוטה עצמה שוה פרוטה במקום אחר, דהא אף במידי דלאו כלי חיישינן, כדאמרינן באבנא דכוחלא. וצריך לומר לפי שאין דעתה על המתכת אלא על

ב. מרש"י משמע שגם אם מסר האב לשלוחי הבעל ולא הלך עמהם, קיים חשש סימפון. והתוס' חלקו על כך, שאין לחוש לסימפון באופן זה. ובמקום אחר (כתובות מח:) צדדו בתוס' שבמסר יש חשש שמא תשקה לשלוחים ואין חשש סימפון.

ג. נכנסה לחופה באופן שעל פי דין אפשר שהחופה פסולה [כגון קטנה שנישאה שלא לדעת אביה, ויש חשש שמא יבוא וימחה] – אינה אוכלת בתרומה, אעפ"י שכבר בדקה וגם אין חשש שמא תשקה – דלא פלוג רבנן בין ארוסה לארוסה. (כן כתבו התוס' מה: עפ"י הסוגיא שם. וערשב"א שם שהקשה על כך ונשאר ב'צ"ע'. וע"ע בשעה"מ קונטרס חופת חתנים ז).

ד. לפי הירושלמי (יבמות ט,ה) **נתמעטה ארוסה מתרומה מכל טהור בביתך יאכלנו.** (וע' זכר יצחק ח"א לא ד"ה ועל אשר כתבתי; קובץ שעורים — כתובות נז).

דף יא

כא. מקח טעות בעבדים — כיצד?

נמצא מום בעבד; אם מום שבגלוי — הלא ראהו מקודם ומחל. מום שבסתר — לא אכפת לו ואין כאן טענת מקח טעות. נמצא גנב או קוביוסטוס (רש"י: גונב נפשות. ר"ח ותוס': משחק בקוביא) — הגיעו, שסתמם גנבים. לסטים מזוין או מוכתב למלכות — קול יש בדבר. (לפרש"י אין זה מקח טעות, שסבר וקיבל. ורבנו תם פירש שכוונת הגמרא לומר שאינו מצוי שנצטרך לחוש לכך, אבל אם נמצא כזה — מקח טעות הוא. ורבנו אליהו מקיים פירוש רש"י ומחלק אם כבר נתן הלוקח מעות, אומרים סבר וקיבל ואינו חוזר, אבל קודם שנתן מעות יכול לחזור בו). כן נקט בן בג בג.

שפחה שנמצאת שוטה או נכפית — מקח טעות הוא. (עפ"י ב"מ פ).

דפים יא — יב

כב. א. מהו שיעור הכסף הנצרך לקידושי אשה?

ב. כסף האמור בתורה וכסף של דבריהם — מהו? [מהו סוג המטבע שדיברה בו תורה ומהו סוג המטבע שבדברי חכמים]?

א. בית הלל אומרים: אשה מתקדשת בפרוטה ובשוה פרוטה. בית שמאי אומרים: בדינר ובשוה דינר. ונחלקו אמוראים בטעמם של בית שמאי;

רבי זירא אמר, **שכן אשה מקפדת על עצמה** ואין מתקדשת בפחות מדינר. ומשמע בגמרא שלפי זה אם תפשוט ידה לקבל קידושין בפחות מדינר — מקודשת. (עפ"י רש"י ותוס'. והרמב"ן הביא דעה המפרשת דברי הגמרא בדרך אחרת, שאפילו תפשוט ידה להתקדש בפחות — בטלה דעתה. ודחה שם פירוש זה). לא אמרו אלא כשקדשה בלילה או ששלחה שליח לקבלה ולא נמלך בה בכמה.

א. מפרש"י מבואר שבנות רבי ינאי ודומיהן, המקפידות על עצמן ביותר, אם שלחו שליח להתקדש, או פשטו ידן להתקדש בלילה, אינן מקודשות בפחות מתרקבי דדינרי. [ואפשר אף בית הלל מודים לכך. אילת השחר]. והתוס' ועוד ראשונים חולקים וסוברים ששיעור אחד שוה בכל.

ב. אפשר לפי לשון אחת (לעיל ז:) **לרב יוסף**, אין מועילים הקדושין כשאין האשה יודעת בכמה

הוא מקדשה, כגון בלילה או על ידי שליח, משום שלא סמכה דעתה. (ע' בספר המקנה ובאילת השחר. ויש לחלק בין הנידון ההוא, שעלולה לטעות ולסבור שהחפץ שוה יותר, ובין מקדש בלילה שאינה יודעת כלום, דסברה וקיבלה. ולפי זה אם מקדש בלילה או ע"י שליח בחפץ שלא נישום, ואינה יודעת במה מקדשה — מקודשת אף לרב יוסף, לפי לשון ראשונה שם).

רב יוסף אמר, טעמם של בית שמאי משום שכל כסף האמור בתורה, כסף צורי הוא, וכיון שבקדושין נאמר 'כסף' על כרחך פרוטה אינה בכלל, שאין מטבע נחושת בצורי, הלכך העמד על דינר, שהוא חשוב. [אבל הסיקו מכמה מקומות, וכן דעת בית הלל, שרק כסף קצוב שבתורה הוא כסף צורי, אבל לא כסף סתם. ואולם רב יוסף סבר שבית שמאי סוברים אפילו כסף סתם צורי הוא. ערמב"ן וחזו"א קמה].

רבי שמעון בן לקיש אמר, בית שמאי למדו קידושי אשה מאמה העבריה, כשם שאמה אינה נקנית בפרוטה (שנאמר והפדה שמגרעת מפדיונה ויוצאה, ואי אפשר לגרע בפרוטה), כך אשה אינה נקנית בפרוטה, וכיון שהוצאת פרוטה העמד על דינר.

רבא אמר: זהו טעמם של בית שמאי, שלא יהיו בנות ישראל הפקר. (הלכך הפקיעו חכמים לקידושין הפחותים מדינר (רש"י). והריטב"א נקט לעיקר שמדאוריתא הוא, שהקפידה תורה על בנות ישראל שלא יהיו כהפקר).

בבאור דין 'שוה פרוטה' בקדושין — ע' בקהלות יעקב סי' ב.

ב. **כל כסף קצוב שבתורה [להוציא כסף סתם, שיכול להיות אפילו שוה פרוטה] הוא כסף צורי, שערכו פי שמונה מכסף מדינה. ושל דבריהם — כסף מדינה.**

כתבו כמה ראשונים (תוס' כתובות סז. בכורות כ: רמב"ן): דוקא כשדיברו על 'סלע', הכוונה לסלע מדינה, חצי דינר [בניגוד לסלע צורי שהוא ארבעה דינרים], וכגון בתוקע לחברו. אבל 'מנה' או 'זוז' שבדבריהם, מצאנו שהכוונה על צורי. ובשו"ת הריב"ש (סו) אין נראה כן. ע"ש לענין כתובת אשה שכתב שהיא בכסף מדינה, וכמו שכתב הרמב"ם ולא כהתוס'. וע' בפירוש הרע"ב בכורות.

עוד צדדו הראשונים לפרש 'ושל דבריהם כסף מדינה' כלומר אף של מדינה (ערמב"ן ורשב"א).

[מבואר בסוגיא בבכורות (מט–נא) שכל 'כסף' שבתורה שהוא קצוב — הוא סלע / 'שקל הקודש'. וכגון חמשים כסף של אונס ומאה של מוציא שם רע — הכוונה לסלעים (ר' חנינא). ואולם כסף סתם יכול להיות אף שוה פרוטה, כאמור, כגון קדושי אשה ואליבא דבית הלל. וכן **וצרת הכסף בידך** דמעשר שני.

ועוד מבואר שם ש'כסף' שבנביאים — לטרים, דהיינו מנים. (המנה = 25 סלעים). ו'כסף' שבכתובים — קנטרין (1 קינטרא = 100 סלעים. ובמקום אחר פרש"י: מאה מנה. (וע' מהרש"א בכורות שם). וכזה היה כסף ששקל אברהם לעפרון, **עבר לסחר** — שמתקבל בכל מקום. ויש מקומות שהקינטרא הוא השקל)].

נחלקו רש"י ותוס' האם המטבע הפחותה שבצורי הוא מעה (רש"י) או דינר כסף (תוס'. ולפי"ז הגרה המוזכרת בתורה אינה מעה אלא יחידת משקל, ולאחר זמן עשו ממנו מטבע וקראוהו מעה).

השיעורים המנימליים לחיוב שבועת מודה במקצת, בכסף ובכלים — נתבארו בשבועות לט.